

SYNEK, Jan: Náboženský život v československých věznicích v období komunistického režimu. Diplomová práce, ÚČD FF UK v Praze, 2011, 194 s.

Hlavním tématem oponované diplomové práce je náboženský život v československých věznicích v období komunistického režimu. Vlastní text je rozdělen do úvodu, sedmi kapitol a závěru. Práce je doplněna seznamem archivních pramenů a literatury a obrazovou přílohou. Autor při psaní diplomové práce vhodně kombinoval chronologický a tématický přístup. Je nutné ocenit jeho odvahu zvolit si tak široké téma, které vyžadovalo rozsáhlé studium různých typů historických pramenů a odborné literatury. Osnova práce je velmi přehledná a postihuje všechny zásadní tématické roviny. Stranou pozornosti zůstaly jen dílčí témata, napadá mě namátkou srovnání československé situace s ostatními státy sovětského bloku, odraz náboženství ve vězeňském slangu či role nábožensky perzekuovaných osob při vzniku Klubu bývalých politických vězňů (K-231) či Konfederace politických vězňů (KPV).

Vzhledem k rozsahu diplomové práce je logické, že první tři tématické kapitoly (vývoj československého vězeňství; církve a jejich perzekuce v komunistickém Československu; náboženský život ve věznicích z pohledu státního aparátu) jsou koncipovány jako přehledové. Odráží se v nich stav dosavadního historického výzkumu, z jehož výsledků mohl autor vycházet. Převažují v něm zejména práce zaměřené na období padesátých let 20. století. Také z pohledu jednotlivých církví jsou velké rozdíly ve zpracování. Je přirozené, že nejlépe je ve třetí kapitole představena římskokatolická církev. Naopak spíše torzovitě jsou zachyceny dějiny Církve adventistů sedmého dne či náboženské společnosti Svědci Jehovovi, což se odráží také v předkládané diplomové práci (zejména při přebírání absolutních tvrzení religionisty Prokopa Remeše). Je také škoda, že autor v úvodních pasážích nevyužil teoretické koncepty při výzkumu dějin vězeňství, které v textu sám zmiňuje (sociologické přístupy při popisu vězeňských subkultur či při vymezení typologie vězňů).

Nejen z faktografického hlediska považují naopak za velmi přínosné autorův popis útlumu povolených náboženských obřadů ve věznicích, které byly zlikvidovány v souvislosti s procesem proti představitelům mužských řeholních řádů v roce 1950. Výjimkou byl příznačně pouze výkon trestu smrti – duchovní byli podle autora do roku 1954 připouštěni k odsouzeným na smrt, pokud si o to sami požádali (podle mého názoru se ovšem spíše jednalo o výjimky potvrzující opačné pravidlo). O podstatě komunistického režimu v Československu svědčí také skutečnost, že náboženská rovina nebyla vůbec zmíněna ani v zákoně č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, který je paradoxně jinými autory považován za důkaz

reformování vězeňského systému. Autor také správně zdůrazňuje, že k postihu náboženských aktivit byly represivním aparátem používány, zejména od počátku šedesátých let, účelově také tzv. gumové paragrafy. Autor na tomto místě také vhodně zmiňuje v souvislosti s kauzou katolického laika Augustina Navrátila z Lutopecen zneužívání psychiatrie k politicky motivované represi oponentů komunistického režimu.

V páté kapitole (skupiny nábožensky perzekuovaných osob ve věznicích) autor přibližuje vězeňské komunity podle konfesí. Největší pozornost logicky věnuje katolickým kněžím, řeholníkům a řeholnicím, kteří představovali nejvíce postiženou skupinou. Zabývá se také podrobně okolnostmi vzniku a fungováním uzavřených „kněžských“ komunit ve věznicích na Mírově, v Leopoldově či ve Valdicích. Neopomenul ani svět vězeňkyň, když představil život odsouzených v ženské pardubické věznici.

Za nejzdařilejší kapitolu z diplomové práce považují rozsáhlou šestou část, kde se autor zabývá náboženstvím v každodenní praxi. Plasticky přibližuje možnosti studia náboženské literatury, slavení náboženských svátků, konání tajných bohoslužeb či udělování svátostí v často velmi obtížných podmínkách ve věznicích a pracovních táborech. Podrobně také popisuje vztah nábožensky perzekuovaných osob k vězeňské práci (nejvíce viditelné konflikty a krize svědomí nastávaly v případě práce o sobotách u adventistů, v případě nedělní práce u katolíků a kopaní uranu pro válečné účely u Svědků Jehovových). Autorovi se vedle jiného velmi pěkně podařilo zejména pomocí vzpomínek bývalých vězňů popsat význam náboženského přesvědčení pro jejich osobní integritu. Zabývá se také fenoménem modlitby ve vězení, který oslovoval dokonce i některé vězněné bývalé vysoké funkcionáře komunistické strany.

V sedmé kapitole se autor zabývá vztahy nábožensky perzekuovaných osob s okolím. Velmi poutavým způsobem ukazuje, jakým způsobem se vytvářelo soužití mezi členy jednotlivých konfesí. Přesvědčivě vysvětluje, že obtížné podmínky vedly řadu vězňů k velké náboženské toleranci a ekumenismu, často ještě předtím, než nastaly „oficiálně“ obdobné vztahy mezi církvemi. Autor se ve své práci také nevyhýbá ani citlivé otázce agenturní sítě mezi vězni, která je doposud popsána v odborné literatuře pouze velmi málo. Velký prostor rovněž věnuje komunikaci vězňů s dozorci a především s okolním světem. Ukazuje, jakým způsobem se mezi vězni šířily informace. Popisuje možnosti vězňů korespondovat se svými příbuznými a zabývá se otázkou návštěv. V závěrečné části se autor věnuje často opomíjenému tématu život bývalých vězňů po jejich propuštění. Přesvědčivě uvádí, že zejména na počátku šedesátých let znamenal návrat politických vězňů často pro ostatní věřící posilu, neboť s sebou přinášeli mimořádné osobní svědectví.

Práce je založena zejména na publikované odborné literatuře a osobních vzpomínkách, jejichž znalost je výborná. Autor méně využívá archivní prameny, ačkoliv je na příkladě použitých dokumentů z osobních spisů vězňů dobře vidět, že tento typ pramenů práci jednoznačně obohacuje. Chybí zejména odkazy na vyšetřovací, prokurátorské a soudní spisy či dokumenty inspekce ministerstva vnitra, které by mohly více zpřesnit použité vzpomínky někdejších vězňů. Jen na okraj poznamenávám, že práce obsahuje několik drobných věcných chyb (například na s. 66 je chybně uveden Mírov místo Leopoldova; na s. 109 má být správně Ladislav Hanus, nikoliv Petr). Jeden omyl jsem způsobil sám – autorovi diplomové práce jsem poskytl v rukopisu edici archivních dokumentů o věznění P. Josefa Zvěřiny ve valdické věznici, která nebyla ještě dokončena. Uvedl jsem v ní chybně, že v jednom z dokumentů zmíněný farář Kubíček bude pravděpodobně františkán P. Inocenc Kubíček. Podle vysvětlení bývalého politického vězně P. Jana Rybáře, které jsem dodatečně získal, se ve skutečnosti jednalo o P. Karla Kubíčka. Autor diplomové práce tento omyl převzal (s. 69), za což se mu dodatečně omlouvám.

Diplomovou práci přes výše uvedené drobné výtky považuji jednoznačně jako celek za velmi zdařilou. Při obhajobě doporučuji udělit jejímu autorovi známku výbornou.

PhDr. Petr Blažek, Ph.D.